

СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ В РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Стимулювання інноваційно-інвестиційної активності - нині одна з найслабших ланок реформування економіки. В сучасних умовах інновації служать головною рушійною силою суспільного виробництва. Науково-технічна та інвестиційна політика становлять цілісність. Будь-яка довгострокова діяльність є й інноваційною.

Перехід до ринку супроводжується посиленням конкуренції та звуженням ролі держави в управлінні економікою. У той же час на основі лише ринкових принципів неможливо докорінно оновити матеріально-технічну базу суспільства. Ряд функцій, і насамперед розробка і здійснення науково-технічної та інвестиційної політики, докорінна реконструкція національної економіки України, повинні залишатися об'єктом державного регулювання. Проте розв'язання відповідних проблем ускладнилося обмеженістю інвестиційних можливостей, дефіцитністю державного і місцевого бюджетів, наявністю інфляції.

До останнього часу головну роль у збільшенні інвестиційного навантаження на економіку відіграють фондомісткі об'єкти, тоді як в існуючих умовах взаємних неплатежів і слабого державного бюджету реалізація довгострокових проектів має високий потенційний ризик, знижує можливості залучення іноземного капіталу. Це негативно позначається на здійсненні структурних перетворень в економіці.

Основною сферою державної науково-технічної політики є фундаментальні дослідження, які носять довгостроковий характер, вимагають великих затрат і складної організації пошуку. Для досягнення рівня передових високих технологій, виробництва нових товарів і надання нових послуг стратегічний напрям розвитку економіки повинні визначати інтелектуальні, наукомісткі галузі з використанням висококваліфікованої праці. Потрібні заходи, які б створювали економічні умови для фінансування НДДКР, для відпрацювання високих технологій, для просування нових товарів на світовий ринок. До таких заходів можна віднести введення на державному рівні пільг стосовно будь-якої інноваційно-інвестиційної діяльності.

Необхідність державного регулювання структурно-інвестиційних процесів, прийняття довгострокових програм давно усвідомили у промислово розвинених країнах. Там створюється сприятливий інноваційний клімат у сфері науково-дослідної діяльності. Для цього використовується немало побічних важелів. Серед них різні пільги (і санкції) аж до безоплатної передачі результатів фундаментальних досліджень фірмам.

У наших умовах до створення ефективних ринкових механізмів роль держави в регулюванні науково-технічної і довгострокової інвестиційної політики має бути значно посилена. Інвестиційна політика повинна враховувати і сьогоdnішній стан виробничого апарату, і невідкладність рішення перспективних проблем економіки. Механізм адаптації до нових умов відтворення не може не спиратися на нагромаджений інвестиційно-фондовий потенціал і його відповідність світовим вимогам. Крім того, необхідно враховувати значне відставання вітчизняних технологій від світових аналогів.

У нашій країні набагато менша глибина переробки нафти, частка прогресивних методів виплавки сталі. Істотно відстає виробництво синтетичних смол і пластмас. Тому таким важливим є оновлення пріоритетних технологій. Раніше завдання осучаснення виробництва вирішували шляхом всебічного стимулювання реконструкції і технічного переоснащення діючих підприємств. Однак такий курс не дав очікуваних результатів, що зумовлено самою природою реконструкції та технічного переоснащення. Оновлення виробництва на основі передових технологій пов'язано переважно з введенням у дію нових підприємств.

За період реформування економіки України відбулося істотне скорочення державних централізованих капітальних вкладень у розвиток галузей і регіонів. Це негативно позначається на забезпеченні, ефективності використання інвестиційних ресурсів та їх впливі на прискорення структурної переорієнтації економіки.

Регулювання розвитку ситуації в інвестиційній сфері, насамперед на регіональному рівні, значною мірою визначатиметься розробкою і результативністю реалізації концепції державної інвестиційної політики, серед основних напрямів якої слід виділити:

- послідовну децентралізацію інвестиційного процесу на основі розвитку різноманітних форм власності;
- державну підтримку підприємств за рахунок централізованих інвестицій при переносі центру уваги з безоплатного бюджетного фінансування інвестиційних проектів виключно на конкурсній основі;
- підвищення ролі внутрішніх (власних) джерел нагромадження підприємств для фінансування та інвестиційних проектів;
- розширення практики спільного державно-комерційного фінансування із залученням капіталів інших країн;
- посилення державного контролю за витратами коштів центрального бюджету, що направляються на інвестиції у формі безоплатного бюджетного фінансування та у формі кредиту.

Назріла гостра потреба в опрацюванні дійової державної політики щодо структурної переорієнтації економіки, спрямованої на диверсифікацію її структури, надання пріоритету в розвитку наукомістких галузей (у тому числі і в межах оборонного комплексу), а також галузей, розвиток яких має сприяти орієнтації української економіки на істотне збільшення в її структурі частки споживчого комплексу.

Істотне значення також має те, що розвиток зазначених процесів створює принципово нові можливості й для розвитку фінансового сектора української

економіки і, в першу чергу, банківської системи. Формування і диверсифікація сфери реального розгалуження застосування капіталу, створення об'єктивних умов для прискорення його оборотності буде сприяти зміцненню ринку цінних паперів і ліквідності банків, їх залученню до інвестиційних проєктів. Це особливо важливо тому, що банківська сфера нині переходить від екстенсивної до інтенсивної фази свого розвитку.

За цих умов набуває принципового значення проведення економічної політики стимулювання інвестиційного капіталу, нагромадженого у фінансовому секторі, в реальний сектор економіки.

Сталий рівень нагромадження капіталу є одним з основних факторів забезпечення підтримки збалансованого стану економіки в довгостроковій перспективі. Вирішальне значення у цьому зв'язку має норма збережень, належний рівень якої створює при інших рівних умовах необхідний запас капіталу, що забезпечує високу динаміку виробництва, і на цій основі загальний потенціал економічного росту.

У свою чергу зміна норми збереження істотно позначається на зміні структури валового внутрішнього продукту, що використовується на споживання і нагромадження. Її зменшення приводить до росту споживання та зниження рівня інвестицій, у результаті чого капіталовкладення стають меншими, ніж вибуття капіталу. Це веде до порушення сталості в економіці, що ініціює як негативні, так і позитивні процеси, останні з яких служать фактором переходу до нового технологічного рівня її розвитку. При цьому поступово, в міру зменшення запасів капіталу, випуск продукції, обсяги її споживання та інвестицій також знижуються, досягаючи певного сталого стану. Отже, в межах продиктованої об'єктивними законами циклічності економічного розвитку усуваються наявні диспропорції.

Збільшення норм збереження визначає другий варіант економічного розвитку, оскільки відбувається падіння споживання і рівня інвестицій. Ріст інвестицій через певний проміжок часу призводить до збільшення капітало-нагромадження. В міру цього в споживанні та інвестиціях проявляється тенденція до росту, яка продовжується до моменту досягнення оптимального з позицій рівня сталості економіки. Капіталовкладення повинні супроводжуватись інноваційними процесами.

Проблему становлення виробничого апарату не розв'язати з допомогою старих підходів, коли науково-технічна та інноваційна політика здійснювалась централізовано і переважно за рахунок бюджетних джерел і фондів міністерств. Потрібні нові підходи до інноваційно-інвестиційної політики та механізму її реалізації, форм впливу держави на процеси, що відбуваються у цій сфері. Ростки нових підходів починають проявлятися у ряді виданих останніми роками нормативних актів. Зокрема, це укази, закони про інвестування.

Разом з тим необхідні створення і послідовна реалізація інноваційно-інвестиційного механізму, що відповідав би новим економічним і соціально-політичним реаліям, забезпечував би значний за масштабом приплив капіталу для модернізації виробництва. Вихідний момент цього механізму - опрацювання селективності інноваційно-інвестиційної стратегії, яка знайде відображення в державних і регіональних інноваційних та інвестиційних програмах, крупних проєктах, розрахованих на тривалий період. Головна трудність - вибрати ті вузькі пріоритети виробництва, де концентрація ресурсів зможе у порівняно

короткий термін забезпечити успіх і ланцюгову реакцію переходу до більш широких сфер суспільного господарства.

До пріоритетних галузей інноваційно-інвестиційної діяльності, що заслуговують державної підтримки, належать:

- масове житлове будівництво. Це реальний ринок, на якому держава не повинна втрачати;

- забезпечення екологічно чистої продовольчої продукції на базі підтримки мережі фермерських і особистих підсобних господарств. Провідну роль у реалізації цього пріоритету можуть відіграти регіональні програми;

- високі технології на базі конверсії, організація яких повинна бути спрямована на виробництво високотехнологічних, конкурентоздатних на світових ринках та імпортозамінних товарів;

- ресурсозберігаючі, екологічно чисті технології, які необхідні для більш повного вилучення мінеральних багатств із надр і глибокої комплексної переробки природної сировини. Підтримка проектів по освоєнню безвідходних технологій з прибутку, переробка та використання природної сировини допоможе зменшити ресурсозатратність і забезпечити додатковий дохід від реалізації на внутрішньому та зовнішньому ринках продуктів глибокої переробки сировини;

- сучасні засоби комунікацій, виробництво засобів транспорту і зв'язку, створення і модернізація транспортних та інших інформаційних мереж. Тут потрібні значні державні та міждержавні капіталовкладення.

Перераховані пріоритети повинні лягти в основу системи державних регіональних і галузевих інноваційно-інвестиційних програм та отримати першочергову державну підтримку у формі прямих інвестицій, пільгових кредитів, податкових пільг тощо.

Формування ефективності ринкових механізмів покликано максимально сприяти реалізації в життя якісно нових пріоритетів суспільно-господарського розвитку, забезпеченню високих стандартів особистого споживання, впровадженню ресурсозберігаючих технологій, новітньої техніки, створенню раціональної інфраструктури і т. п. Важливим завданням стає здійснення широкомасштабних структурних перетворень суспільного господарства, включаючи перетворення й інституційних структур.

Політика регулювання структурних процесів у рамках формування ринку не може не здійснюватися, виходячи з пріоритетів довготривалого економічного росту і глобальної реструктуризації. До цільових пріоритетів структурних перетворень слід віднести:

- поліпшення основних відтворювальних пропорцій, що призводять до посилення соціальної орієнтації економіки у відповідності з критеріями суспільного прогресу;

- зменшення частки в сукупному економічному обороті первинних галузей матеріального виробництва (енергосировинного комплексу), в цілому "витіснення" виробництва багатьох традиційних енерго- і матеріаломістких продуктів у рамках цілих галузей;

- підвищення ролі новітніх наукомістких виробництв як головних каталізаторів якісно нового економічного росту, що базується на госпо-

дарському освоєнні всіх стадій циклу “наука - виробництво - споживання” та якісному удосконаленні потенціалу робочої сили;

- докорінна зміна регіональних пропорцій спряжена зі становленням повноцінної регіональної економіки;

- суттєве підвищення частки зовнішньоекономічного обороту в суспільному продукті, що зумовлене включенням всього суспільно-господарського комплексу в міжнародний поділ праці;

- демонтаж старих галузевих структур управління, перехід до міжгалузевих структур управління, що функціонують у відповідності з новими принципами господарювання;

- поступова раціоналізація організаційно-виробничих структур, в першу чергу з точки зору співвідношення великих, середніх і малих виробництв на галузевому та міжгалузевому рівнях.

З широких відтворювальних позицій правомірно виділити три основні групи ресурсних обмежень структурних перетворень: матеріально-речові, вартісні (фінансові), трудові.

Матеріально-речові ресурсні можливості (виходячи з кількісних і, обов'язково, якісних критеріїв) цілих секторів і галузей суспільного господарства використовуються для здійснення значних міжгалузевих і міжрегіональних зрушень, що призводить до створення розвинутого ринкового потенціалу. Як відомо, нині основними лімітуючими факторами широкомасштабних зрушень, що формують прогресивні ринкові структури, виступають, зокрема, слабка сукупність інвестиційних вкладів, низька конкурентоспроможність продукції вітчизняної промисловості, незадовільне матеріально-технічне оснащення, в цілому недостатній розвиток більшості інфраструктурних галузей і регіональної економіки, невідповідність основної частини НДДКР до широкого тиражування новітніх науково-технічних досягнень.

Матеріально-речові ресурсні обмеження структурних змін безпосередньо доповнюються обмеженнями, зв'язаними з інерційністю існуючих фінансово-вартісних структур. Ці обмеження набувають досить істотного значення навіть у межах розвинених ринкових систем для переливу грошових ресурсів різних видів внаслідок диференціації умов функціонування фінансових ринків.

В умовах нового типу господарювання структурні перетворення значною мірою залежать від формування ринків робочої сили. Цим зумовлена необхідність затрат суспільства на підготовку і постійну перекваліфікацію кадрів для забезпечення достатнього рівня зайнятості населення з точки зору вимог соціальної стабільності.

Отже, регулювання сукупного ринку повинно ґрунтуватися на співставленні альтернативних шляхів досягнення в задані терміни найбільш бажаної його структури та в максимально можливій мірі збалансованості. Це вимагає виконання двох принципових вимог: по-перше, стимулювання структурних зрушень, що призводять до формування ринкових механізмів збалансування попиту і пропозиції в межах різних сегментів економічного обігу; по-друге, цільової орієнтації політики регулювання на досягнення і підтримку збалансованого стану сукупного ринку з бажаними структурними пропорціями.

Найбільш істотні структурні зміни можуть бути зумовлені перетворенням в усіх секторах економічного обігу повноцінних товарних ринкових структур. Домінантними характеристиками останніх є реальна суверенність товаровиробників як покупців, що мають можливість вибору на ринках матеріальних ресурсів, виробничих послуг та інвестицій, і в той же час їх повна економічна відповідальність як продавців своєї продукції; наявність реального механізму конкуренції в межах окремих галузей і підгалузей та подолання тим самим монопольного становища виробника; відносна стабільність господарських зв'язків, що опосередковують переважно виробництво товарів за завчасно укладеними угодами і замовленнями. Це в свою чергу передбачає: переважання безлімітної оптової торгівлі як основної форми обміну; перетворення держзамовлення в конкретну форму розміщення завдань на конкурсній основі; демонополізацію галузевих систем, кардинальне посилення ролі концернів міжгалузевого профілю та інших форм гнучкої господарської практики при паралельному розвитку широкої мережі малих і середніх підприємств; формування галузей у межах цілісних регіональних господарських комплексів.

Для здійснення такої трансформації економічної структури необхідне прискорене становлення діючих ринкових механізмів щодо визнання результатів в інвестиційному та аграрному секторах, а також широкий розвиток непродовольчого споживчого ринку, ринку інновацій та ринку в сфері нематеріального виробництва (особливо інформаційних послуг). У результаті стає реальним кардинальне посилення зацікавленості господарських ланок у підвищенні ефективності використання ресурсів, насамперед у деформованих секторах економіки. По суті, ліквідація цих секторних структурних деформацій буде означати зняття найбільш вагомих ресурсних обмежень в інших сферах економічного обігу, особливо стримуючих впровадження та тиражування передових індустріальних технологій.

Формування повноцінних взаємозв'язаних товарних ринків, що охоплюють всі стадії відтворювального процесу, буде однозначно сприяти подоланню наявного глибокого розриву між матеріально-речовими та фінансово-вартісними пропорціями розподілу суспільного продукту. І в першу чергу можна очікувати поліпшення мікропропорцій доходів таким чином, що коливання інвестиційного попиту виробничих ланок і одночасно споживчого попиту їх значних погіршень макроекономічної збалансованості.

Досить вагомим засобом політики регулювання ринку в першу чергу є підтримка міжсекторного цінового паритету шляхом регулювання співвідношення індексів централізовано контрольованих цін. Також пріоритетне значення для підтримки збалансованості сукупного ринку будуть мати податкові регулятори розподілу доходів господарських ланок, у тому числі, очевидно, додаткові регулятори росту їх споживчого та інвестиційного фондів.

Розглянуті структурні регулятори, незважаючи на всю їх потенційну результативність, повинні бути обов'язково доповнені регуляторами безпосередніх товарних потоків з причин об'єктивного збереження дефіцитності окремих матеріально-речових ресурсів. Гнучке і селективне розміщення державних завдань на конкретній основі за допомогою відпрацьованої системи податкових і кредитних пільг стає головним засобом регулювання такого роду.

У міру становлення нових форм господарських відносин, подолання найбільш глибоких диспропорцій, насамперед між основними секторами

суспільного господарства, реальний ефект може бути отриманий і від макроекономічного регулювання, безпосереднього стану всього сукупного ринку. Найбільш вагомими серед цих регуляторів є відомі інструменти кредитно-грошової політики: лімітування квоти кредитних ресурсів з окремих напрямків відносно обсягу виробництва продукції, вирівнювання ставки банківських процентів, встановлення норм резервів банків по тих або інших видах позичок, реалізація оборотних засобів підприємств-банкрутів тощо.

Внаслідок закономірного загального характеру структурних перетворень перспективні ринкові структури не можуть не охоплювати всі стадії руху матеріальних, фінансових і трудових ресурсів, починаючи від інноваційної сфери і закінчуючи сферою особистого споживання. Саме органічна спряженість ринкових структур на всій послідовності стадій відтворювального циклу є певною рисою перспективності бажаної структури суспільного господарства.

Відмічені глобальні структурні зміни закономірно пов'язані з кардинальним посиленням здатності ринкових механізмів до саморегулювання. Конкурентні сили ринку, важелі ринкового ціноутворення покликані виступити у кінцевому рахунку вирішальним засобом реалізації довгострокових цілей соціально-економічного розвитку.

Джерела та література:

- 1 Аньшен В. М. Промышленная политика и инвестиционная стратегия. - М., 1995. - С. 28.
- 2 Іващук І. О. Мотиваційні фактори формування інвестиційного клімату // Фінанси України. - 1998. - № 1. - С. 72-77.
- 3 Козаченко А. В. и др. Инвестиционная поддержка инновационной стратегии в крупных производственных системах / А. В. Козаченко, Е. П. Житный, С. В. Автономов, В. Н. Гочаров (ред.). - К., 1998. - С. 27.
- 4 Найденова М., Григорова Л. Экономическая диагностика и региональная инвестиционная политика // Бизнес-информ. - 1997. - № 24. - С. 80-81.
- 5 Степанов Ю. В. и др. Рост инвестиционной активности - решающее условие структурной перестройки экономики // Деньги и кредит. - 1996. - № 1. - С. 27-35.

